જાણે-અજાણે થઈ જતાં પાપોની ઓળખાણ કરો, એ પાપોમાંથી સર્જાતા દુઃખોના પહાડોને જુઓ... એ જોતાં જો કંપારી છૂટી જાય....બસ, આલોચના કરવા માટે જોઈતું હૈયું તૈયાર થઈ ગયું! તૈયાર થયેલા હૈયાથી પછી જે 'આલોચના' થશે....તમે સ્વયં પ્રસન્ન થઈ જશો, જીવનમાં નહીં અનુભવેલી તૃપ્તિ અનુભવશો અને તમારી વૃત્તિઓ-પ્રવૃત્તિઓમાં કલ્પનાતીત પરિવર્તન આવશે.

બચાવ ખાતર કે ઘૃણાથી જેઓ કહે છેઃ 'જેનો અર્થ ન જાણતા હોય તેવી ક્રિયા કરવાનો શો અર્થ?' તેમને કહેવાજ દો. આપણા કહેવાથી તેઓ સુધરવાના નથી, પરંતુ સાચેજ જેને અર્થજ્ઞાનની ભૂખ લાગી છે. ને અર્થ જાણીને પ્રતિક્રમણની ક્રિયામાં પ્રાણ પુરવો છે, તેવા સરળ જીવોને અર્થજ્ઞાન આપવું આવશ્યક છે. 'વંદિત્તા' સૂત્રનો અહિં જે અર્થ આપવામાં આવ્યો છે, તે કાવ્યમાં છે! આપણને ગમી જાય, યાદ રહી જાય તેવા કાવ્યમાં અર્થ ગુથાયેલો છે.

ધર્માનુરાગી સાઠંબાકરે ખૂબ ખૂબ અધ્યયન, પરિશીલન અને પરિશ્રમથી આ અનુવાદ તૈયાર કર્યો છે....ઘણીવાર ગાઈને સંભળાવ્યો છે .. વિદ્વાન પૂજ્ય મુનિ ભગવંતો પાસે સંશોધન કરાવ્યું છે....અને હવે તે પ્રકાશિત થાય છે.

આલોચનાના માર્ગે ચાલવા માટેની આ એક નાની શી પગદંડી છે... એ પગદંડીએ ચાલતાં ચાલતા આપણે પરમ આત્મવિશુદ્ધિના શિખરે પહોચવાનું છે....આ માટે આ પુસ્તિકાને રોજના સ્વાધ્યાયમા સ્થાન આપી, આલોચનાનો આત્માનંદ અનુભવીએ એજ એક મંગલ અભિલાષા.

દેલવાડા.
માઉન્ટ આબૂ — ભદ્રગુપ્તવિજય.
૨-૫-૬૮

બે બોલ

આ નાનકડા પુસ્તકમાં ભાવગીતની રચના કરવા પ્રેરાયો અને પછી ઘણા સમય સુધી તેમાં ઓતપ્રોત રહેનાર મન તેના ચિંતનમાં મગ્ન રહેનાર તેના વર્ણના તત્ત્વનિરૂપણથી મન ભર્યું. ઉગતી વયે પ્રથમ સ્વામીની શુદ્ધ વિદ્વત્તા પ્રાપ્ત કરી સર્વ સામાન્ય જનતાને શું ઉપકાર થશે તેની ભાવના ... નવા વિચાર મુનિશ્રી ભદ્રગુપ્તવિજયજી મ ... પ્રસ્તાવના લખી છે તેથી મારે તેમાં શું ઉમેરવાનું કે લખવાનું રહે?

આ ભાવગીતના લેખક માત્ર ... અને એક ગુરુના શિષ્યો છીએ. શ્રી શાંતિભાઈ ... ગુરુજ્ઞાનથી તત્ત્વ ... પરિચય કર્યો છે અને જીવન ઉપકાર તત્ત્વ ... તેને ... પ્રગટ કરે છે.

શ્રી વિનોબાભાવે શ્રી રવિશંકર મહારાજ શ્રી નાનાભાઈ ... અને શ્રી કિશોરલાલ ... ... નિમિત્તે ... તત્ત્વ ... છે અને તેનું ...

શ્રી વિનોબાજીના ગીતાપ્રવચનો ... શ્રી ... ચિંતનાત્મક ગ્રંથો પર શ્રી રૂપગુણ ... સ્વામી ... ... પર ... આધ્યાત્મિક ... પર શ્રી શાંતિલાલ ... આભારી ... કરવા ... છું ... ...

સ્વયં પ્રેરણાથી નિવૃત્તિ સ્વીકારી અને તેઓ આવશ્યક સૂત્રોના ચિંતનમાં પડયા તેમજ આચાર્ય શ્રી હરિભદ્રસૂરિજી અને ઉપાધ્યાય શ્રી યશોવિજયજી મહારાજના ગ્રંથોનું વાંચન–મનન કરવા લાગ્યા, અને પ્રશમરતિ તથા શાંતસુધારસ ભાવનાના શાંત–વૈરાગ્ય રસના ગાનમાં મસ્તી અનુભવવા લાગ્યા ત્યારે તો મને ખૂબ જ આનંદ થયો.

ચૌદપૂર્વનો સાર નવકાર એ સૌ માટેનું આરાધનાનું સર્વસ્વ છે. તેમ શ્રાવકમાટેની આરાધનાનુ સર્વસ્વ વંદિત્તુસૂત્ર છે આનુ મૂળ આગમોમાં છે. નવકાર પંચિંદિય ઇરિયાવહી લોગસ્સ કરેમિભંતે વિગેરે સૂત્રોના મૂળલેખક કોણ? કઈ સાલમા આ રચાયું? તેના કોઈ કડીબદ્ધ એંધાણ નથી તેમ આ વંદિત્તા સૂત્રના કર્તા કોણ? આગમોમા આવતા **थुलाओ पाणाइवायाओ वेरमण**' વિગેરે આલાવાઓને ગાથાબદ્ધ કોણે રચ્યા તેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ નથી. અર્થાત્ હજારો વર્ષ જુની આ રચના છે.

સુંદરમાં સુંદર શિલ્પીએ ઘડેલી મૂર્તિ કરતા પણ હજારો વર્ષથી પૂજાતી ઓછી કારીગરીવાળી મૂર્તિ પ્રભાવક અને તીર્થરૂપ બને છે. ત્યાં તેની કારીગરી જોવાતી નથી તેમ આ બધાં સૂત્રો સેંકડો–હજારો વર્ષથી પ્રતિદિન લાખો ભાવુકોથી ગણાતા મંત્રરૂપ છે તેમા આરાધનાનુ અજોડ સત્વ (અર્ક) છે

'**मननात् त्रायते यस्मात् तस्मान्मंत्र प्रकीर्तित**' મનન કરવાથી જે અક્ષરો આપણુ રક્ષણ કરે તે મંત્ર કહેવાય છે

ગમે તેટલા તીર્થોની યાત્રા કરો ચૈત્યો જુહારો પણ જે ભાવના શત્રુંજય અને સંખેશ્વરના દર્શન કરતા યાત્રીના હૃદયમા થાય છે તે ભાવનામા અને સુંદરમા સુંદર કાવ્યો અને ગ્રંથોના

ગ્રંથ રચના [illegible] વિદ્વાન આચાર્ય [illegible] અંતિમ [illegible]
[illegible] નામ [illegible]
કાની આરાધનાનું [illegible]
[illegible] બોલવા [illegible]
[illegible] જીવન [illegible] અનુભવ [illegible]
[illegible] અનિવાર્ય [illegible] પોતાના જીવનના [illegible] થાય છે
[illegible]
[illegible] પ્રતાપ છે
[illegible] સાધકોની આરાધનાનું [illegible]
[illegible] લાગ્યા [illegible]
[illegible]
[illegible] આપી [illegible] પુરી

વર્તમાન [illegible]
[illegible] પર [illegible]
[illegible] લખાયા છે [illegible]
અવિધિ પ્રયોજન [illegible] અનુભવ [illegible]
કરવા પૂર્વક [illegible] તેમાં પ્રતાપ [illegible]
છે

[illegible] જીવન [illegible] આરાધના [illegible] વર્તમાન [illegible]
[illegible]

[illegible] કૃતિઓ [illegible]
[illegible] તેના [illegible]
કૃતિઓ માટે [illegible]
[illegible]

કાવતા હોય છે. આ કારણથી ઉત્તમ કૃતિઓની અનેક વૃત્તિઓ, ટિપ્પણો, અનુવાદો, સારાશો, ટબાઓ વિગેરે થતા હોય છે. વંદિત્તુસૂત્ર સર્વશ્રેષ્ઠ ઉત્તમ આરાધકસૂત્ર છે તેથી તેના ઉપર વંદારુવૃત્તિ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણવૃત્તિ વિગેરે ટીકાઓ રચાઈ છે. ઘણાં ટિપ્પણ વિવરણો થયાં છે. અને તેનાં રહસ્યો પૂજાઓમાં પણ ઉતર્યાં છે.

ભાઈશ્રી શાંતિભાઈએ પણ આજ રીતે વંદિત્તાસૂત્રની આરાધનામાં ઓતપ્રોત થવાના હેતુથીજ આ પદ્ય રચના કરી છે. આપણા ઘણા ગ્રંથો સ્વઆરાધના માટે રચાય છે. અને એવી ભૂમિકાવાળા તેનો ઉપયોગ કરે છે, તેમ આ ગીત રચના મૂળ વંદિત્તાસૂત્રના નિર્મળ પ્રવાહમા ઝીલવા-દાખલ થવા માટે નીકરૂપે લેખકે પોતાની આરાધના માટે જ બનાવી છે. અને ખરેજ હું તો તેમને તેમાં ન્હાતા જોઈ આનંદ પામું છું. આ નીકનો જળપ્રવાહ પણ જળહળતા--ઉછળતા વંદિત્તા સૂત્રમાંથી ઉભરાયેલ પાણીનો છે. લેખકનો કોઈ સ્વયં નથી એમ તેમનું કહેવું છે.

આ 'આલોચના'– પુસ્તિકામા સૌ પ્રથમ 'વંદિત્તુ' સૂત્રની મૂળ ગાથા વિષય નિર્દેશ સાથે મૂકેલ છે. પછી તે ગાથાનું ભાવગીત, અર્થ–ભાવાર્થ અને વ્રતની સમજણ મૂકેલ છે. પછી વ્રતની વ્યાખ્યા અને અતિચારને લગતાં તત્ત્વાર્થનાં સૂત્રો તથા બારવ્રતની પૂજામાંથી તેને લગતી થોડીક કાવ્યપ્રસાદી મૂકેલ છે. કેટલાક પારિભાષિક શબ્દોના અર્થ પણ મૂકેલ છે. અને એ રીતે 'વંદિત્તુ' પૂર્ણ થયા બાદ સળંગ આખું ભાવગીત મૂકેલ છે, વાંચક તેનો સદુપયોગ કરી લેખકના પ્રયત્નને કૃતાર્થ કરે એજ ભાવના.

૪, સિદ્ધાર્થ સોસાયટી,
અમદાવાદ ૭. મફતલાલ ઝવેરચંદ ગાંધી
તા. ૧–૭–૬૮

નમ્ર નિવેદન

આચાર પ્રથમો ધર્મ [illegible] પ્રથમ ધર્મ [illegible] આચરણ શુદ્ધ આચારવાળુ જીવન [illegible] મહાત્મા [illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible] જીવન માટે [illegible] મનાવા [illegible] પ્રવૃત્તિ [illegible] નિવૃત્તિ [illegible] જીવન [illegible] શુભ [illegible] પોતાની [illegible] સ્વદાયકશન [illegible] ઠેમાં [illegible]

[illegible] પોતાની નાની મોટી [illegible] તથા [illegible]

[illegible] જીવન [illegible] જીવનમાં ઉતરી [illegible] દરેકમાન [illegible]

[illegible]

ચાર. વ્રત અને આચારની વિશુદ્ધિ માટે રોજે રોજ એવા દોષોનું--અતિચારોનુ નિરીક્ષણ જરૂરી છે. વ્રત અને આચાર-મર્યાદાનું યથાર્થ પાલન થાય અને અતિચારથી નિવૃત્તિ થાય તો જીવન શુદ્ધ થાય. આત્મશુદ્ધિ થાય. તે માટે છે પ્રતિક્રમણ.

ભૂતકાળની ભૂલોનો પશ્ચાતાપ કરવો, વર્તમાનમાં પાપ વિમુખ રહેવું અને ભવિષ્યમાં એ પાપ નહિં કરવાનો સંકલ્પ કરવો તે પ્રતિક્રમણ.

એવા પ્રતિક્રમણનું મુખ્ય સૂત્ર છે "વંદિત્તુ." એ રીતે જોઇએ તો 'વંદિત્તુ' એટલે વ્રતધારી જૈનગૃહસ્થની આચાર-સંહિતા.

એ આચારસંહિતા ભગવાન ઉમાસ્વાતિવાચકે તત્ત્વાર્થા-ધિગમ સૂત્રના સાતમા અધ્યાયમાં ટુંકાં સંસ્કૃતસૂત્રોથી ગાઈ; પૂજ્યપ્રવર શ્રી શ્રુતસ્થવિર મહર્ષિએ શ્રાદ્ધપ્રતિક્રમણમાં–'વંદિત્તુ' સૂત્રમાં આર્ષપ્રાકૃત ભાષાથી ગાઇ. મોટા અતિચાર રચનારે પાક્ષિકાદિ અતિચારમાં ગુજરાતી ગદ્યથી ગાઇ અને ભકત કવિ પંડિતવર્ય શ્રી વીરવિજયજી મહારાજ સાહેબે બારવ્રતની પૂજામા સુંદર ગુજરાતી પદ્ય રચનાથી ગાઇ. તેમા તેઓશ્રીએ ગુજરાતી દુહાઓથી, ઢાળોથી અને અનેક રાગરાગીણીથી શ્રાવકધર્માચારનું-બારવ્રતોનું અને તેના અતિચારોનું અંતરમાં ઉતરી જાય તેવું સુંદર અને સ્પષ્ટ દર્શન કરાવ્યું છે.

તે ઉપરાત બીજા વિદ્વાન લેખકોએ પણ 'વંદિત્તુ' સૂત્રના શબ્દાર્થ, વાક્યાર્થ, ભાવાર્થ, ગુજરાતી છાયાનુવાદ તેમજ વિસ્તૃત સમજણ ગુજરાતી ભાષામાં લખેલ છે એ બધાય પ્રયત્નો મૂળ સૂત્રને – આવી સુંદર આચારસંહિતાને સારી રીતે સમજાવવા માટે છે તેજ રીતે આ પદ્યાનુવાદ-ભાવગીત અને વિવરણ પણ મૂળ 'વંદિત્તુ' સૂત્ર સમજવા માટે જ છે.

આ પુસ્તિકાના લેખનમા આગમ પ્રભાકર પૂ. મુનિરાજ શ્રી પુણ્યવિજયજી મહારાજ સાહેબે મૂલ્યવાન માર્ગદર્શન આપી મને કૃતાર્થ- કર્યો છે. તેમજ પૂન્ય મુનિરાજ શ્રી ભદ્રગુપ્ત વિજયજી મહારાજ સાહેબે સંપૂર્ણ પુસ્તિકા વાંચી જઈ તેમાં નોંધો, ટીપ્પણીઓ વગેરે માટે આવશ્યક માર્ગદર્શન આપીને તથા પ્રસ્તાવના લખી આપીને મહદ્ ઉપકાર કર્યો છે. અને મારા મિત્ર પંડિત શ્રી મફતલાલ ઝવેરચંદે પણ બધું લખાણ વાંચી જઈ જરૂરી સુધારા કર્યા છે અને બે બોલ લખેલ છે. તે સર્વનો અંત કરણપૂર્વક આભાર માનું છું.

વિશેષમાં સ્વ મુનીરે તેના જીવનનું છેલ્લુ પ્રતિક્રમણ મારી સાથે કરેલું મે તેને 'વંદિત્તુ' સૂત્ર વિસ્તારથી સમજાવેલ અને આ ભાવગીત પણ સંભળાવેલ ત્યારે તેણે પ્રસન્ન--ચિત્તે કહેલું કે. "કાકા આ ભાવગીત અને વિવરણ સાથેનું 'વદિત્તુ' છપાય ત્યારે મને જરૂર વહેલી તકે અમેરીકા મોકલી આપશો. ભૂલશો નહિ." પરંતુ ત્યાર પછી તરતમાજ–તેના છેલ્લા અમેરીકાના પ્રવાસ દરમિયાન રસ્તામાં જ--એરોપ્લેનના અકસ્માતમા ડો. ભાભા વગેરે સાથે તેનું અવસાન થયું. એને પ્રિય એવી આ પુસ્તિકા તૈયાર તો થઈ ગઈ પણ હવે એને મોકલવી ક્યાં?! અને કેવી રીતે?! છેવટે એ મુંઝવણનો ઉકેલ અઢી વર્ષ પછી ભારતના અનેક મુનીરોને--યુવાનોને આ પુસ્તિકા પહોચાડવા રૂપે સૂઝયો ! એ કાર્ય વિશ્વકલ્યાણ પ્રકાશન સંસ્થાએ ઉપાડયું અને સ્વ. મુનીરના પિતાશ્રી ભરતભાઈ મણીલાલ દલાલે તે સંસ્થાને આર્થિક સહયોગ આપ્યો તે બદલ તે સૌનો આભાર.

૪૨, જૈનનગર
સંજીવનીપાસે,
અમદાવાદ–૭

શાંતિલાલ મગનલાલ સાઠંબાકર.

વિષયનોંધ

ગાથા

૧. મંગલાચરણ અને વિષય નિર્દેશ. પ્રતિક્રમણની વ્યાખ્યા.

૨. વ્રતો અને જ્ઞાનાદિ આચારોમાં લાગેલા દોષોનું–અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ· એકસો ચોવીસ અતિચારઃ

૩. સર્વપાપના મૂળ સમા પરિગ્રહ અને આરંભનું પ્રતિક્રમણ.

૪. ઇંદ્રિયો અને કષાયોની અશુભપ્રવૃત્તિઓથી લાગેલા દોષોની નિંદા.

૫. પરવશતાથી કરવી પડેલ પ્રવૃત્તિઓથી લાગેલા દોષોનુ પ્રતિક્રમણ.

૬. બારવ્રતના પાયારૂપ સમ્યક્ત્વના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણઃ 'શંકા' આદિ અતિચારોની સમજણઃ સમ્યક્ત્વની સમજણ તથા તેનાં પાંચલક્ષણઃ

૭. આરંભ સમારંભોની નિંદા.

૮. બારવ્રતના અતિચારોનું સંક્ષિપ્ત પ્રતિક્રમણ. પાંચ અણુવ્રત, ત્રણ ગુણુવ્રત અને ચારશિક્ષાવ્રત :

: પાંચ અણુવ્રત .

૯–૧૦. ૧. સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રતના અતિચારોનુ પ્રતિક્રમણ· વ્રતની સમજણ· દશચંદરવાનાં સ્થળ·

૧૧–૧૨. ૨ સ્થૂલ મૃષાવાદ વિરમણવ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ· વ્રતની સમજણઃ તજવા જેવાં પાંચ મોટાં જુઠાણાં.

ક્ષમાપના : મિચ્છામિ દુક્કડમ્

આત્મપ્રિય,

જય જીનેન્દ્ર ! કહો જીવ ! જય જીનેન્દ્ર કહો,
આર્દ્ર બની સૌ બોલો (૨) મિચ્છામિ દુક્કડમ્ જય ! . ૧
ચૌદ રાજમાં ભમતાં, કર્મ વશે મળતા જીવ ! કર્મ વશે મળતા !
લેણું દેણું સમજી (૨) જઈ દૂરે વસતા જય જીનેન્દ્ર કહો....૨
સાયં કાલે પક્ષી વૃક્ષ ઉપર મળતાં, જીવ ! વૃક્ષ ઉપર મળતા
બીજે દિવસે પ્રભાતે (૨) સહૂ ઉડી જાતાં ! જય જીનેન્દ્ર કહો. ૩
ધર્મશાલામાં યાત્રિક ભેગા બહૂ થાતાં, જીવ ! ભેગા બહૂ થાતા
સ્નેહ સંબંધો બાંધી (૨) કયા ના કયા જાતા ! જય જીનેન્દ્ર કહો ૪
જીવતર પાણી વેગે અણધાર્યું ચાલ્યું, જીવ ! અણધાર્યું ચાલ્યું.
કરણી શુભ કરી લો (૨) રહેશે નહિ ઝાલ્યું જય જીનેન્દ્ર કહો ૫
મન, વાણી, વર્તનથી જાણુ અજાણપણે જીવ ! જાણુ અજાણપણે,
દુભાવ્યા હોય તમોને (૨) મિચ્છામિ દુક્કડમ્ જય જીનેન્દ્ર કહો ૬
પાચ ઇન્દ્રિયે સેવ્યાં, ચારકષાય વશે જીવ ! નિંદિત કો ભાવે,
રાગ દ્વેષથી પાપો (૨) મિચ્છામિ દુક્કડમ્ જય જીનેન્દ્ર કહો...૭
માનવ ભવ ખર્ચા આ કમાણી શી કીધી ? જીવ કમાણી શી કીધી ?
આતમધ્યાન ધરી જીવ ! (૨) સુખ શાંતિ લીધી? જય જીનેન્દ્ર કહો...૮

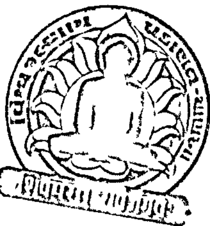
--શાં૦

સુકૃતના ભાગી

"આલોચના" પુસ્તકના પ્રકાશનમાં અમને સ્વ. મુનીશ્રીની પુણ્યસ્મૃતિ નિમિત્તે, તેમના પિતાશ્રી ચંદુભાઈ મણિલાલ દલાલ (શાન્તિકુંજ, અમદાવાદ ૭) તરફથી રૂ ૧૦૦૧ એક હજાર એક મળ્યા છે. તેમની શ્રુતભક્તિ અનુમોદનીય અને અનુકરણીય છે.

આભાર

પ્રકાશક

મારે કહેવુ જોઇએ.

નામ એનું મુનીર હતુ. દીલ એનું દરિયાવ હતું.
સ્વભાવ એનો શીળો હતો. મુખ સદાય હસતું હતું.
અમદાવાદના એક ખાનદાન કુટુંબનો એ નબીરો હતો.

રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજીના એકજ વાકયે શેરબજારની ધીકતી દલાલી છોડી, દરિદ્ર નારાયણની સેવા સ્વીકારનાર અને જીંદગીનાં છેલ્લાં પાંત્રીસેક વર્ષ અર્ધનાગાંઓને ઢાંકવામાં, ભૂખ્યાંઓને ખવડાવવામાં, દર્દીઓને દવા પહોંચાડવામાં અને સમાજમા સાચી સમજ વધે તેવાં પુસ્તકો વહેચવામાં ગાળનાર અબ્બા શ્રી મણીલાલ મગનલાલ દલાલનો એ પૌત્ર હતો.

અમદાવાદના જાણીતા શાહ સોદાગર અને સેરીસાતીર્થના રક્ષક શેઠશ્રી સારાભાઈ ડાહ્યાભાઇ ચિ. મુનીરના માતામહ થતા હતા.

વેપારી કુનેહ, તિવ્ર બુદ્ધિમત્તા અને સાહિત્યપ્રેમ ધરાવતા સાહસિક ભરતભાઇનો એ કુશળ પુત્ર હતો.

પિતાના કુળમાંથી ધર્મના સંસ્કાર લઈ આવનાર અને સસરાના સેવાકાર્યમાં સાથ આપનાર મમતાળુ માતા અનસુયાબ્હેનનો એ કુળ દીપક હતો.

B.S. અને M.S. ના અભ્યાસાર્થે એ અમેરીકા જઈ વસેલો.

માતાપિતાની મમતાને માન આપી લગ્ન કરવા એ વતન આવેલો. લગ્ન કરી ફરી પરદેશ જતા ભારતના મહાન અણુવૈજ્ઞાનિક ડૉ. ભાભાવાળા પ્લેનમાં તે હતો.... અકસ્માતમા સૌ અદૃશ્ય થયાં!

પૂ. ભદ્રગુપ્તવિજયજી મહારાજ સાહેબના "શાંત સુધારસ" સાથેના અમૃત પ્રવચનથી સૌ શોકાર્તોનો શોક દૂર થયો! એ પાવન પ્રસંગે કરેલા સંકલ્પ મુજબ ચિ. મુનીરના "આત્મ શ્રેયાર્થે" આ આલોચના પ્રગટ થાય છે.

—શાંતિલાલ સાઠંબાકર

૨

પ્રતિક્રમણ

ભૂતકાળની ભૂલોનો પશ્ચાતાપ કરવો, વર્તમાનમાં પાપવિમુખ રહેવું અને ભવિષ્યમાં એ પાપ નહિ કરવાનો સંકલ્પ કરવો તે પ્રતિક્રમણ.

ફરી પાપ ન થાય એ પ્રતિક્રમણનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છે. પણ તે સ્થિતિ પ્રાપ્ત ન થાય ત્યાં સુધી નિરંતર લાગતા દોષોની શુદ્ધિ કરવી –પશ્ચાતાપ કરવો તે પણ પ્રતિક્રમણ છે. અને તે જરૂરી છે.

પ્રતિક્રમણ એ ભાવસ્નાન છે તેનાથી આત્મશુદ્ધિ થાય છે.

રોજ રોજ મેલા થતા શરીરને જેમ સ્નાનથી શુદ્ધ કરીએ છીએ એમ આત્મશુદ્ધિ માટે આ ભાવસ્નાનરૂપ પ્રતિક્રમણ જરૂરી છે આવશ્યક છે–અવશ્ય કરવા યોગ્ય છે.

સિદ્ધ- આઠ કર્મથી રહિત મોક્ષદશાને પામેલા અરિહંત અને સિદ્ધભગવંત.

પ્રતિક્રમણ–ભૂલોનો પશ્ચાતાપ કરવો તે

અતિચાર–આચારમા દોષ–સ્ખલના. આચારમર્યાદા ઓળંગવી તે

શ્રાવકધર્મ–જ્ઞાનાદિ પાંચ આચાર તથા બારવ્રતના પાલનરૂપ ધર્મ દેશવિરતિરૂપ ધર્મ

વ્રતો તથા જ્ઞાનાદિ આચારોમાં લાગેલા અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ

ગાથા

जो मे वयाइआरो, नाणे तह दंसण चरित्ते अ ।
सुहुमो य बायरो वा, तं निंदे तं च गरिहामि ॥२॥

આર ીન

જે કાઈ મારા વ્રતઅતિચાર [illegible]
જ્ઞાન તથા દર્શન ચારિત્ર [illegible]

અર્થ

[illegible]

नाणाइ-अट्ठ, पइवय-सम्म-संलेहण-पण-पन्नरकम्मेसु ।
बारस-तप, वीरिअ-तिगं, चउवीस-सयं अइआरा ॥

नाणाई अट्ठ—જ્ઞાનાદિકના આઠ એટલે જ્ઞાનાચાર, દર્શનાચાર અને ચારિત્રાચાર એ દરેકના આઠ આઠ એમ કુલ—૨૪ અતિચાર
पईवय—પ્રતિવ્રત એટલે સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રત આદિ બારવ્રતના તથા
सम्म—संलेहण पण—સમ્યક્ત્વના તથા સંલેષણાના દરેકના પાંચ અતિચાર એમ કુલ ૭૦ અતિચાર
पन्नर कम्मेसु—પંદર કર્માદાનના પંદર અતિચાર— ૧૫ „
बारस तप—બાર પ્રકારના તપના બાર અતિચાર ૧૨ „
वीरिअ—तिगं—વીર્યાચારના ત્રણ અતિચાર ૩ „
चउवीससय अइआरा—એકસો ચોવીસ અતિચારો ૧૨૪ „

એ રીતે શ્રાવક ધર્મના—જ્ઞાનાદિ પાંચ આચાર અને શ્રી સમ્યક્ત્વ મૂલ બારવ્રતના એકસો ચોવીસ અતિચાર સમજવા.

દુહા

દંસણ નાણ ચરણ તણા આઠ આઠ અતિચાર
અણસણ વીર્યાચારના પણ, તિગ, તપના બાર. ૧.
સુંદર સમકિત ઉચ્ચરી લહી ચોથું ગુણઠાણ
ચડી પંચમ પગથાળીએ થૂલ થકી પચ્ચખ્ખાણ. ૨.

કળશ

ગાયો ગાયોરે મહાવીર જિનેશ્વર ગાયો.
વીરમુખે વ્રત ઉચ્ચારીયાં જેમ, નરનારી સમુદાયો.
એકસો ચોવીસ અતિચાર પ્રમાણે, ગાથાએ ભાવ બનાયોરે મહાવીર.

—બારવ્રત પૂજા.

ઇન્દ્રિયો અને કષાયોની અશુભ પ્રવૃત્તિથી થયેલા દોષોની નિંદા.

ગાથા

जं बद्धमिंदिएहिं, चउहिं कसाएहिं अप्पसत्थेहिं ।
रागेण व दोसेण व, तं निंदे तं च गरिहामि ॥४॥

ભાવગીતઃ

નિંદિત એવા ચાર કષાયે, પાંચ ઇન્દ્રિયે પાપ થયાં
રાગદ્વેષથી મન,વચ,કાયે, નિંદુ છું સહુ ગહું છું. ૪

અર્થ

અશુભ ભાવમા પ્રવર્તેલ ઇન્દ્રિયોથી, ચાર કષાયોથ (મન, વચન, કાયાના ત્રણ યોગથી), તથા રાગ અને દ્વેષથી કંઈ અશુભ કર્મ બંધાયું હોય તેની હું નિંદા કરૂં છું અને ગુ સાક્ષિએ ગર્હા કરૂં છું.

કષાય :– કષ=સંસાર, આય=લાભ–સંસાર વધારે તે કષાય.
કસ=ઘસવું–જીવના શુદ્ધ સ્વરૂપને કલુષિત કરે–ઘસ નાખે તે.
ક્રોધ, માન, માયા, લોભ (રાગ–દ્વેષ) વગેરે.
અપ્પસત્થ –અપ્રશસ્ત · અશુભ.

બારવ્રતના પાયારૂપ સમ્યક્ત્વના અતિચારો પ્રતિક્રમણ.

ગાથા :

संका कंख विगिच्छा पसंस तह संथवो कुलिंगीसु ।
सम्मत्तस्स-इआरे पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥६॥

ભાવગીત :

જિનમત શંકા, પરમતઇચ્છા, ફલસંદેહ–દુગંછાદિ,
મિથ્યાત્વી સહ વાસ પ્રશંસા સમકિત દોષો પ્રતિક્રમું. ૬.

અર્થ :–

સમ્યકત્વના પાલનમાં ૧. જિનમત વિષે શંકા થવાથી. ૨. પરમતની ઇચ્છા કરવાથી, ૩. ધર્મ ક્રિયાઓ અને તેના ફળમાં સંદેહ થવાથી, અથવા સાધુ-સાધ્વી તરફ સૂગ લાગવાથી, ૪. મિથ્યાત્વીઓનાં વખાણ કરવાથી તથા ૫ તેમનો સહવાસ–અતિ પરિચય થવાથી સમ્યક્ત્વના જે કોઈ અતિચારો દિવસભરમાં લાગ્યા હોય તે સર્વનું હું પ્રતિક્રમણ કરૂં છું. ૬

મિથ્યાત્વી :– અજ્ઞાની. ખોટી–ઊંધી સમજવાળા.
સમ્યકત્વ :– સાચી સમજ. સુદેવ-સુગુરૂ-સુધર્મમાં શ્રદ્ધા.
૧. શંકા :– સંશય : જિનેશ્વર ભગવાનનો પંથ–દૃષ્ટિ–મત સ્વીકાર્યા પછી તેમા વર્ણવેલા કેટલાક અતીન્દ્રિય–સૂક્ષ્મ પદાર્થો કે જે માત્ર કેવળ જ્ઞાનથી જ કે આગમથી જ જાણી શકાય તેવા હોય તે વિષે શંકા થાય તો તેને અતિચાર–દૂષણ–કહેલ છે.

૩. વિતિગિચ્છા .– ધર્મ સંબંધીયા ફલતણે વિષે સંદેહ કીધો, મહાસતી–મહાત્માની ઇહલોક પરલોક સંબંધીયા ભોગ વાંછિત પૂજા કીધી. રોગ, આતંક કષ્ટ આવ્યે ખીણુ વચન ભોગ માન્યા, મહાત્માના ભાત પાણી મલ શોભા તણી નિંદા કીધી કુચારિત્રીયા દેખી ચારિત્રીયા ઉપર કુભાવ હુઓ.

–પાક્ષિકાદિ અતિચાર

૪. મિથ્યાદૃષ્ટિ પ્રશંસા અને ૫. મિથ્યાદૃષ્ટિ સંસ્તવ :–

જેમની દૃષ્ટિ કે સમજણ ખોટી હોય તેવી ભ્રાન્તદૃષ્ટિવાળી વ્યક્તિઓમા પણ કેટલીક વખત બાહ્યઆચાર વિચાર અને બાહ્ય ત્યાગ આદિ સારાં દેખાય છે તેથી આકર્ષાઇ જઇને તેના ગુણ–દોષનો વિવેક–ભેદ કર્યા વિના જ તેવી વ્યક્તિની પ્રશંસા કરવામાં આવે કે તેનો પરિચય વધારવામાં આવે તો અવિવેકી સાધકને સિદ્ધાતથી સ્ખલિત થઈ જવાનો ભય છે. તેથી તેને સમ્યક્ત્વના અતિચાર–દૂષણ કહેલ છે

મિથ્યાત્વી તણી પૂજા પ્રભાવના દેખી પ્રશંસા, કીધી, પ્રીતિમાડી, દાક્ષિણ્ય લગે તેહનો ધર્મ માન્યો કીધો

તત્ત્વ ઉપર શ્રદ્ધા તે સમ્યગ્ દર્શન
યથાર્થ રૂપથી પદાર્થોનો નિશ્ચય કરવાની રુચિ તે સમ્યગ્ દર્શન.

રાગદ્વેષની તીવ્રતા મટી જતા આત્મા સત્યને માટે જાગરૂક બની જાય છે, એવી આધ્યાત્મિક જાગ્રતિ તે સમ્યક્ત્વ. સમ્યગ્ દર્શન પારખવાના– સમ્યક્ત્વની પિછાન કરાવે તેવાં પાચ લક્ષણ.

शम संवेगनिर्वेदानुकम्पास्तिक्याभिव्यक्तिलक्षण तदिति॥

મ ૨ સંવેગ ૩. નિર્વેદ ૪ અનુકમ્પા. ૫. આસ્તિક્ય.

પાંચ અણુવ્રત

૧. સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા :

पढमे अणुव्वयम्मि, थूलग-पाणाइवाय-विरइओ ।
आयरियमप्पसत्थे, इत्थ पमाय-प्पसंगेणं ॥९॥
वह-बंध-छवि-च्छेए, अइभारे भत्त-पाण-वुच्छेए ।
पढमवयस्स-इआरे, पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥१०॥

ભાવગીત

પ્રથમ અણુવ્રત–સ્થૂલ જીવહિંસા વિરમણવ્રત, અતિચાર થયા,
ક્રોધાવેશે ભાનભૂલી કે પ્રમાદ–ગફલતવશ થઈને. ૯.
જીવને માર્યાં, બાંધ્યા, અંગો છેદ્યા, અતિશય ભાર ભર્યો
ખાનપાન ના આપ્યાં, દૈનિક અતિચાર આલોઉં સૌ. ૧૦.

અર્થ :

પ્રથમ અણુવ્રત :- સ્થૂલ પ્રાણાતિપાત વિરમણવ્રત : સ્થૂલ જીવહિંસાથી અટકવાનું વ્રત તેમા પ્રમાદથી–અસાવધપણાથી કે ક્રોધાદિ અશુભ ભાવ થવાથી અતિચાર લાગે તેવું જે કંઈ આચરણ થયુ હોય જેમ કે :- જીવોને માર્યાં હોય, બાંધ્યા હોય, તેમના અંગો છેદ્યાં હોય, અતિશય ભાર ભર્યો હોય તથા ભોજનપાણી ન આપ્યા હોય કે મોડા આપ્યા હોય એવા પહેલા વ્રતના જે કોઈ અતિચાર લાગ્યા હોય તેનુ હુ પ્રતિક્રમણ કરું છું ॥ ૯–૧૦ ॥

ધર્મ વૃક્ષનુ મૂળ દયા છે સર્વ જીવોને આત્મવત્ સમજી એ[illegible] સાથે દયામય વ્યવહાર રાખવા માટે આ વ્રતનું પાલન છે.

૩. સ્થૂલ અદત્તાદાન વિરમણ વ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા :

तइए अणुव्वयम्मि, थूलग--परदव्व--हरण--विरइओ
आयरियमप्पसत्थे, इत्थ पमाय--प्पसंगेणं ॥१३॥
तेनाहड--प्पओगे, तप्पडिरूवे विरुद्ध--गमणे अ
कूडतूल--कूडमाणे पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥१४॥

ભાવ ગીત:

સ્થૂલ પરદ્રવ્ય હરણ વિરતિમાં પ્રમાદ કે લોભાવેશે
ચોરને પ્રેર્યા, માલ ખરીધા, માલમાં ભેળ-સંભેળ કર્યા, ૧
રાજ્ય વિરૂદ્ધાચાર કર્યા વળી તોલ માપ ખોટાં કીધાં
ત્રીજા અણુવ્રતના અતિચારો દિવસતણા આલોવું સૌ. ૧

અર્થ:

ત્રીજુ અણુવ્રત-સ્થૂલ પરદ્રવ્ય હરણ વિરમણવ્રતઃ બીજા માલીકીની ચીજ વસ્તુઓની સ્થૂલ ચોરી ન કરવાનું વ્રતઃ તેમ પ્રમાદથી કે લોભાદિ અશુભ ભાવથી અતિચાર લાગે તેવું કંઈ આચરણ થયુ હોય જેમકે:-૧. ચોરીનો માલ લીધો હોય ૨ ચોરને ઉત્તેજન આપ્યું હોય, ૩ માલમા સેળભેળ કરી વેચ્યા હોય ૪ રાજ્યના કાયદા વિરૂદ્ધ વેપાર કર્યો હોય ૫. ખોટાં તોલ-માપથી વેપાર કર્યો હોય તેથી ત્રીજાવ્રતના જે કોઈ અતિચારો દિવસ દરમિયાન લાગ્યા હોય તે સર્વનું હું પ્રતિક્રમણ કરૂં છું. ॥૧૩-૧૪॥

ચોરીનું ધન ન ઠરે ઘરમાં,
ચોર સદા ભૂખે મરીએરે, ચિત્ત ચોખે.
ચોરનો કોઈ ધણી નવિ હોવે,
પાસે બેઠાં પણ ડરીએરે, ચિત્ત ચોખે. ૪
પરધન લેતાં પ્રાણુ જ લીધા,
પંચેન્દ્રિય હત્યા વરીએરે, ચિત્ત ચોખે.
વ્રત ધરતાં જગમાં જસ ઉજ્જવળ,
સુરલોકે જઈ અવતરીએરે. ચિત્ત ચોખે. ૫

—બારવ્રતની પૂજા.

ચોરીથી બચવા ઈચ્છનારે ૧૮ પ્રકારની ચોર પ્રવૃતિઓ—ચોરને જન્મ આપનારી ક્રિયાઓ (નીચે મુજબ) તજવી.

(१) भलनं कुशलं तर्जा राजभागोऽवलोकनम्
अमार्गदर्शनं शय्या पदभङ्गस्तथैव च ॥१॥
(२) विश्राम· पादपतनं वासनं गोपनं तथा
खंडस्य खादनं चैव तथाऽन्यन्माहाराजिकम् ॥२॥
(३) पद्याग्न्युदक–रज्जूनां–प्रदानं ज्ञानपूर्वकम्
एता· प्रसूतयो ज्ञेया अष्टादश मनीषिभि· ॥ ३ ॥

૧. भलनं—ચોર સાથે ભળી જવું.
૨. कुशलं—ચોરને ક્ષેમ કુશળ પુછવા.
૩. तर्जा—ચોરી માટે સંજ્ઞા કરવી.
૪. राजभाग—રાજ્યનો કર છુપાવવો.
૫. अवलोकनम्—ચોરી કરતા ચોરના માર્ગને જોતા રહેવું.
૬. अमार्गदर्शनम्—ચોર ક્યાં ગયા ? એમ પૂછનારને સાચો રસ્તો ન બતાવતાં ભળતો માર્ગ બતાવવો.

૪. સ્વદારા સંતોષ પરસ્ત્રી ગમન વિરમણ વ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા:

चउत्थे अणुव्वय म्मि, निच्चं परदार--गमण--विरइओ।
आयरियमप्पसत्थे, इत्थ पमाय--प्पसंगेणं ॥१५॥

अपरिग्गहिआ--इत्तर--अणंग--विवाह--तिव्व--अणुरागे।
चउत्थवयस्स--इआरे, पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥१६॥

ભાવગીત –

પરસ્ત્રી ગમન વિરમણવ્રત માહે પ્રમાદ કે કામાવેશે
કુમારી–વિધવા–સંગ કર્યો ને રખાત–વેશ્યા–ગમન કર્યું

અનંગક્રીડા કરી વિવાહ જોડ્યા, વિષયે અતિ અભિલાષ ધર્યો
ચોથા અણુવ્રતના અતિચારો દિનસેવ્યા આલોવું સૌ. ૧૫–૧૬

અર્થ:–

ચોથું અણુવ્રત–સ્થૂલ મૈથુન વિરમણવ્રત: સ્વદારાસંતોષ–પરસ્ત્રી ગમન વિરમણવ્રત. પોતાની પત્ની સાથે સંતોષ પૂર્વક રહેવાનુ અને સદાને માટે પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરવાનું વ્રત: તેમાં– પ્રમાદ વશાત્ અશુભ ભાવથી–કામાવેશે અતિચાર લાગે તેવું જે કંઈ થયું હોય જેમ કે– ૧. કુમારી કે વિધવા સાથે સંગ કર્યો હોય, ૨. રખાત કે વેશ્યા સાથે ગમન કર્યું હોય ૩. કામોત્તેજક ચેષ્ઠાઓ કે સૃષ્ટિવિરૂદ્ધ કર્મ કર્યું હોય ૪. અન્યનાં બાળકોના વિવાહ–લગ્ન કર્યા–કરાવ્યા હોય. ૫. વિષય ભોગની અતૃપ્તપણે

૫. પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથાઃ

इत्तो अणुव्वए पंचमम्मि आयरिअमप्पसत्थम्मि।
परिमाण--परिच्छेए, इत्थ पमाय--प्पसंगेणं ॥१७॥

धण--धन्न--खित्त--वत्थू, रुप्प-सुवन्ने अ कुविअ-परिमाणे
दुपए चउप्पयम्मि य, पडिक्कमे देसियं सव्वं ॥१८॥

ભાવગીતઃ

મોહવશે, ધનધાન્ય, ક્ષેત્ર-ઘર, સોનું-રૂપું, ઘર-વખરી,
નોકર-ચાકર, પશુ પક્ષી સૌ પ્રમાણથી અધીકાં રાખી.

વ્રત પરિગ્રહ-પરિમાણ વિષે એમ પ્રમાદથી જે દોષ થયા,
પંચમ અણુવ્રતના અતિચારો, દિન સેવ્યા આલોવુ સૌ ૧૭-૧૮

અર્થઃ-

પાચમુ અણુવ્રત-પરિગ્રહ પરિમાણ વ્રત પરિગ્રહની મર્યાદા બાંધવાનું વ્રત· તેમા પ્રમાદના પ્રસંગથી, અશુભ ભાવથી-લોભવશે કે મોહવશે અતિચાર લાગે તેવુ જે કંઈ થયુ હોય જેમકે ૧. ધનધાન્ય ૨. ક્ષેત્ર-ખેતર, ઘર, ૩ સોનુ-રૂપુ, ૪. રાચરચીલું, ૫ બે પગવાળા નોકર ચાકર તથા ચાર પગવાળા ઢોરઢાખર વગેરે નક્કી કરેલા પ્રમાણ કરતા વધારે રાખ્યાં હોય તેથી જે કોઈ અતિચાર દિવસ દરમિયાન લાગ્યા હોય તેનું હું પ્રતિક્રમણ કરૂં છું. ॥ ૧૭-૧૮ ॥

પરિગ્રહ-પાપ પ્રવૃત્તિમાં પકડી રાખે તે. વસ્તુ પરની મૂર્છા.

ત્રણ ગુણવ્રત

૬. દિક્ પરિમાણવ્રતના અતિચારોનું–પ્રતિક્રમણ.

ગાથા :

गमणस्स य परिमाणे, दिसासु उड्ढं अहे अ तिरिअं च।
वुड्ढी सइ-अंतरद्धा, पढमम्मि गुणव्वए निंदे ॥१९॥

ભાવગીત·

ઊંચી–નીચી–તિરછી દીશામા ગમન વધ્યું, દિશ વધઘટ થઈ,
સ્મૃતિ ગુમાવી, દિક્–પરિમાણે ગુણવ્રત દોષો નિંદુ સૌ–૧૯

અર્થ:

છઠ્ઠું દિક્ પરિમણવ્રત· દરેક દિશામાં કેટલે દૂર જવુ આવવું મુસાફરી કરવી તેનું પ્રમાણુ–માપ નકકી કરવાનું વ્રત. તે પહેલું ગુણવ્રત તેમાં·– ૧. ઊર્ધ્વ દિશામા ઉંચે ૨. અધો દિશામાં–નીચે ૩ તિર્યગ્દિશામાં–ચાર દિશામાં અને (ચારખુણામા) વિદિશામા જવા આવવાના નિયમ કરતાં અજાણપણે વધારે જવાયું હોય તેમજ ૪. ક્ષેત્રવૃદ્ધિ એટલે ઉર્ધ્વ, અધો અને તિર્યગ્દિશામાં જવા આવવાની જે મર્યાદા નકકી કરી હોય તેમાં લોભવશાત્ કે કાર્ય વશાત્ એક દિશાનું પ્રમાણ ઘટાડી બીજી દિશાનું પ્રમાણ વધાર્યું હોય, ૫. સ્મૃતિઅન્તર્દ્ધા–વિસ્મરણ થવાથી–ભૂલી જવાથી વ્યાકૂળતાથી અથવા પ્રમાદથી કે મતિવિભ્રમથી ઉપર મુજબની દિશાઓમાં જવા આવવાના નિયમ કરતા વધારે જવાયું હોય એવા જે કોઈ અતિચાર લાગ્યા હોય તેનું નિંદા પ્રતિક્રમણ કરું છુ. ૧૯.

૯. કેશનો વેપાર-ઊન વગેરે વાળનો તથા કેશવાળાં દાસદાસી અને ગાય ઘોડાનો વેપાર, ૧૦. ઝેરનો, ઝેરી પદાર્થોનો અને હિંસક શસ્ત્રોનો વેપાર છોડી દઉં છું. ૨૨

તથા ખેરખર એજ રીતે

૧૧. યંત્રપીલણકર્મ-યંત્રો ચલાવીને કે વેચીને આજીવિકા રળવાનો ધંધો ૧૨. નિર્લાંછનકર્મ-પશુ, પક્ષી તથા મનુષ્યનાં અંગો છેદવાનું કર્મ. ગર્ભાશય અંડકોષ જનનેન્દ્રિય વગેરે કાપવાનો-ખસી કરવાનો ધંધો.
૧૩. દવદાનકર્મ-જંગલ, ખેતર વગેરે બાળવાનો ધંધો.
૧૪. જળશોષણ કર્મ-સરોવર, કુંડ, તળાવ વગેરે સુકાવવાનો ધંધો.
૧૫. અસતી પોષણ કર્મ-ધનકમાવા માટે દાસ, દાસી, નટ, વેશ્યા, પશુ, પક્ષી વગેરે પોષવાં, વેચવાં ખેલ કરવા કુટણખાનાં ચલાવવાં વગેરે ક્રુર કર્મો-ધંધાઓ હું છોડી દઉછું તથા એવા પંદર કર્માદાનમાં જે કોઇ અતિચાર લાગ્યા હોય તેનું હું પ્રતિક્રમણ કરું છું ॥-૨૩॥

મનની અસ્થિરતા, ચંચળતામાં બીજું કારણ છે ઉપભોગ-પરિભોગની વિપુલતા અને વિશાળતા. ઉપભોગ-પરિભોગના પદાર્થોની મર્યાદા કર્યા વિના મનની ચચળતા ઓછી ન થાય ચંચળતા ઘટ્યા વિના ધર્મમાં મન સ્થિર ન બને અને ધર્મમાં સ્થિર બન્યા વિના મોક્ષ માર્ગે ચાલી ન શકાય. તેથી આ વ્રતમાં ઉપભોગ પરિભોગના પદાર્થોની મર્યાદા કરવાનું કહેલ છે. ઉપરાત આ વ્રત વ્યવસાયમાં-ધંધામા વિવેક અને ભોજનમાં વિવેક શિખવે છે. વ્યવસાયમાં ક્રુરતા તજવાનું અને ભોજનમાં લાલસા તજવાનું કહે છે.

અનર્થદંડ વિરમણવ્રતનું સ્વરૂપ અને તેના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા :

सत्थग्गि--मुसल--जंतग--तण-कट्ठे मंत--मूल--भेसज्जे ।
दिन्ने दवाविए वा, पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥२४॥

ण्हाणुव्वट्टण--वन्नग--विलेवणे सद्द--रूव--रस--गंधे ।
वत्थासण--आभरणे, पडिक्कमे देसिअं सव्वं ॥२५॥

कंदप्पे कुक्कुइये, मोहरि--अहिगरण--भोग--अइरित्ते ।
दंडम्मि अणट्ठाए, तइअम्मि गुणव्वए निंदे ॥२६॥

ભાવગીત :

જીવઘાતક વસ્તુઓ આપવા રૂપ અનર્થદંડ

શસ્ત્રાગ્નિ, સાંબેલાં, યંત્રો, ઘાસ કાષ્ઠ મૂળ મંત્ર દવા
અપાવતાં, વિણકારણ દેતા, દોષ થયા આલોઉં સૌ ૨૪.

પ્રમાદાચરણરૂપ અનર્થદંડ.

સ્નાન, પીઠી, ચિત્રણ, વિલેપન, શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ વિષે
આસન, વસ્ત્રાભૂષણ સજતાં, દોષ થયા આલોઉં સૌ ૨૫
મશ્કરી, ચાળા, લવરી, સાધન–સજીમૂકવા, ભોગાસક્તિ,
ત્રીજા ગુણવ્રત અનર્થદંડે અતિચાર આલોઉં સૌ. ૨૬

અનર્થદંડ—જે ક્રિયાથી જીવ વિના કારણ (અનિવાર્ય કારણ વિના પણ) દંડાય– મરણપામે તે અનર્થદંડ.

ચાર શિક્ષાવ્રત

૯. સામાયિકવ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા.

तिविहे दुप्पणिहाणे, अणवट्ठाणे तहा सइ-विहूणे ।
सामाइय वितह-कए, पढमे सिक्खावए निंदे ॥२७॥

ભાવગીત:

મન વચ કાયની દુષિત ક્રિયાથી, અસ્થિરતાથી, વિસ્મૃતિથી
પ્રથમ શિક્ષાવ્રત સામાયિકમા વિરાધના થઇ નિંદુ છુ. ૨૭.

અર્થ :

નવમુ સામાયિકવ્રત સ્થિરતા, સ્વસ્થતા અને સમભાવ કેળવવાનું વ્રત બે ઘડી સાધુજીવનની તાલીમ લેવાનું વ્રત: તે પહેલું શિક્ષાવ્રત સામાયિક લઇને ૧ મનમાં સંકલ્પ વિકલ્પ કર્યા હોય ૨. કર્કશ વચન-દુઃખ થાય તેવા કે પાપપ્રવૃત્તિ થાય તેવા વચન બોલાયા હોય. ૩ વિના કારણ, પ્રમાર્જન વિના શરીરના અંગો હલાવ્યા હોય ૪. અસ્થિરતાથી, ઉતાવળથી કે અનાદરથી સામાયિક વહેલુ પાર્યુ હોય-પુરૂ કર્યુ હોય. ૫. સામાયિક લેવા પારવાનો સમય ભૂલી જવાયો હોય તેથી સામાયિક વ્રતની જે કંઇ ખંડના-વિરાધના થઇ હોય તેની હું નિંદા કરૂ છું. ૨૭.

સામાયિક-જેનાથી સમભાવ કેળવાય તે સામાયિક
સાવદ્ય પ્રવૃત્તિનો તથા દુર્ધ્યાનનો ત્યાગ કરી બે ઘડી (૪૮-મિનિટ) શુભભાવમાં-સમભાવમા રહેવું તે સામાયિક.
સામાયિક બે ઘડીનું ચારિત્ર છે.

૧૧. પૌષધોપવાસવ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા.

संथारुच्चारविहि--पमाय तह चेव भोअणाभोए ।
पोसहविहि--विवरीए, तइए सिक्खावए निंदे ॥२९॥

ભાવગીત.

પ્રમાદથી લઘુ-વડી-શંકાને, સંથારા-વિધિ દોષ થયા,
ભોજન ચિંતાથી પોષહવિધિ વિપરીતતા થઇ નિંદુ છું. ૨૯

અર્થ

અગીઆરમું પૌષધોપવાસવ્રત ધર્મનું પોષણ થાય તેવી, ઉપવાસ-બ્રહ્મચર્યાદિ ધર્મ-ક્રિયાઓ કરવાનું વ્રત તે ત્રીજું શિક્ષાવ્રત છે તેમા પૌષધ લઇને ૧ સંથારો-શય્યા વગેરે બરાબર કે બીલકુલ ન જોયા હોય અને ૨ ન પૂંજ્યા હોય-સાફ ન કર્યા હોય ૩. મલમૂત્રની જગ્યા બરાબર કે બીલકુલ ન જોઈ હોય અને ૪. ન પૂંજી હોય. ૫ પૌષધ ક્યારે પૂરો થાય અને સ્વેચ્છાએ ભોજનાદિ કરૂં એવા વિચાર કર્યા હોય. તેથી પૌષધ વિધિમા જે કોઇ દોષ થયા હોય તેનું હું નિંદારૂપ પ્રતિક્રમણ કરૂં છું ૨૯.

પોષધ—૧ ધર્મનુ પોષણ પુષ્ટિ કરે તે પોષધ ૨.વ્રતવિશેષ ઉપવાસ સહિત પોષધ તે પોષધોપવાસવ્રત.

લઘુ શંકા- પેશાબ વડીશંકા- મળત્યાગ

પૂંજવું- જીવ મરી ન જાય તે રીતે સાફ કરવુ

સંથારો- ઊનનું બીછાનું.

- પૌષધોપવાસવ્રત— સર્વ ત્યાગમય સાધુજીવનના પૂર્વ ઘાત રૂપે દિવસ અગર દિવસ રાત સર્વ સાંસારિક પ્રવૃત્તિથી નિવૃત્તિરૂપ અને ધાર્મિક ક્રિયાઓની પ્રવૃત્તિરૂપ આ વ્રત સાચી પ્રવૃત્તિ-નિવૃત્તિ સમજાવે છે ને માગે છે

પૌષધમાં મુખ્ય ચાર ત્યાગ કરવાના હોય છે

૧ આહાર પૌષધ-ભોજનનો સર્વથા અથવા આંશિક ત્યાગ એકાસણું ઉપવાસ આદિ એમ [illegible] આરાધીએ

૨ શરીર સત્કાર પૌષધ- શરીર શોભાનું સ્નાન તથા વિભૂષા ઇત્યાદિનો ત્યાગ।

૩ બ્રહ્મચર્ય પૌષધ- સર્વથા અબ્રહ્મનો ત્યાગ। બ્રહ્મચર્યનું પાલન

૪ અવ્યાપાર પૌષધ- સર્વથા ધંધા ધાપાના ત્યાગ। આરંભ- [illegible] ત્યાગ।

दिग्देशानर्थदण्डविरति-सामायिक-पौषधोपवास-उपभोगपरिभोगपरिमाण-अतिथिसंविभागव्रतसंपन्नश्च।

— તત્ત્વાર્થ અ. ૭/૧૬

દોહા

પ્રભુ પડિમા પૂજને પાવન કરીએ રે, પાતિક વિ [illegible] વિષય [illegible],
પાંચે [illegible] તિથિ પર્વ તે દિવસે રે ધર્મની [illegible] [illegible],
જિનાગમ [illegible] આવી, [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] જિન [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible],
[illegible] [illegible] [illegible] પૂરવ [illegible] [illegible]

પ્રભુ અનિયાર [illegible] [illegible] [illegible]
તારા નામ [illegible] [illegible] [illegible]

—[illegible]

૧૨ અતિથિ સંવિભાગવ્રતના અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા.

सच्चित्ते निक्खिवणे, पिहिणे ववएस मच्छरे चेव।
कालाइक्कम--दाणे, चउत्थे सिक्खावए निंदे ॥३०॥

[१]सुहिएसु अ दुहिएसु अ, जामे [२]अस्संजएसु अणुकंपा।
रागेण व दोसेण व तं निंदे तं च गरिहामि ॥३१॥

साहूसु संविभागो, न कओ तव--चरण--करण--जुत्तेसु।
संते फासुअ--दाणे, तं निंदे तं च गरिहामि ॥३२॥

ભાવગીત:

સચિત્ત વસ્તુઓ નાખી- ઢાંકી, કપટ, દ્વેષ- અભિમાન કરી,
કાળ વટાવી દાન દીધું, શિક્ષાવ્રત ચોથે નિંદુ સૌ ૩૦

૧. યોગ્ય અતિથિને અયોગ્ય રીતે દાન આપ્યું તે દોષ.
સુહિત, દુઃખિત ને ગુરૂનિશ્રાળુ સાધુને મેં દાન દીધું
નિંદ્ય રાગ કે દ્વેષ થકી તે દોષો નિંદુ ગહુઁ છું. ૩૧.

અથવા—વળી

૨. અયોગ્ય અતિથિને અયોગ્ય રીતે દાન આપ્યું તે દોષ.
સંયમહીના સુખિત દુઃખિત પર નિંદ્ય રાગ કે દ્વેષ થકી
અનુકંપા કરી દોષ થયા જે નિંદુ છું સૌ ગહુઁ છું ૩૧.

૩. યોગ્ય અતિથિને યોગ્ય દાન ન આપ્યું તે દોષ.
ચરણકરણથી યુક્ત, તપસ્વી સાધૂને ના દાન દીધું,
દાનદ્રવ્ય નિર્દોષ છતાંયે, નિંદુ છું સૌ ગહુઁ છું. ૩૨.

અતિથિ–તિથિ અને પર્વના સર્વ ઉત્સવો–ભોજનાદિ માટે કોઈ ને ત્યાં જવાના વ્યવહારાદિ જેમણે તજ્યાં છે તે અતિથિ.

કાળવટાવી– ગોચરીનો–ભોજનનો સમય પૂરો થયા પછી.

૧. सूहिएसु– ૧ સુહિત–જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર યુક્ત સાધુ.
૨ સુખિત–વસ્ત્રપાત્રાદિની વિપૂલતાવાળા સાધુ.

૨ अस्संजएसु–૧. અસ્વયંયત–ગુરૂઆજ્ઞામા રહેનારા.
૨ અસંયત–સ્વેચ્છાચારી. શિથિલાચારી સંયમહીના.

નિશ્રરાગ– દીક્ષા લીધા પહેલાના સ્વજન સંબંધી કે કુટુંબી-પણાનો રાગ. દૃષ્ટિરાગ.

સંવિભાગ–દોષ રહિતદાન. નિર્દોષ ગોચરી.

ચરણકરણથી યુક્ત–ચરિત્રશીલ અને ક્રિયાશીલ

अनुग्रहार्थं स्वस्यातिसर्गो दानम् । —તત્ત્વાર્થ અ૦૭/૩૩
सचित्तनिक्षेप-पिधान-परव्यपदेश–मात्सर्य कालातिक्रमा
—તત્ત્વાર્થ.અ૦૭/૩૧

દુહા

અતિથિ કહ્યા અણગારને, સંવિભાગ વ્રત તાસ
ફળ પૂજા કરી તેરમી માગો, ફળ પ્રભુ પાસ

ઢાળ.

ઉત્તમ ફળપૂજા કીજે, મુનિને દાન સદા દીજે,
બારમે વ્રત લાહો લીજેરે શ્રાવકવ્રત સુરતરુ ફળિયો,
મનમોહન મેળો મળિયોરે શ્રાવકવ્રત. ૧.
દેશ કાળ શ્રદ્ધા ક્રમીએ ઉત્તર પારણે દાન દીએ;
તેહમા પણ નવિ અતિચરીએ. શ્રાવકવ્રત સુરતરૂ ફળીયો ૨.
—બારવ્રતની પૂજા.

૧. સ્વપરના ઉપકાર માટે પોતાની માલિકીની ઉચિત વસ્તુનો પાત્રમા ત્યાગ તે દાન કહેવાય

माणान्तिकीं संलेखनां जापिता । -तत्त्वार्थ. અ૦ ૭/૧૭

जीवन-मरणाऽऽशंसा-मित्रानुराग-सुखानुवन्ध-निदान करणानि तत्त्वार्थ. અ૦૭/૩૨

૧. (વળી ગૃહસ્થ) મરણ નજીક સમયે સંલેખના (શરીર અને કષાયને કસનારા મરણાંત અમુક તપ ધ્યાન અને સમાધિ) નો આરાધક હોય છે.

૨. સંલેખનાના પાંચ અતિચાર—(૧) અધિક જીવનની અભિલાષા (૨) મરણની ઇચ્છા, (૩) મિત્રાદિ ઉપર સ્નેહ. (૪) પૌદગલિક સુખની સ્મૃતિ અને (૫) ચક્રવર્તિ આદિ બજવાનુ નિયાણું કરવું તે

મન,વચન,કાયાના યોગથી લાગેલ અતિચારોનું પ્રતિક્રમણ.

ગાથા

काएण काइअस्स, पडिक्कमे वाइअस्स वायाए ।
मणसा माणसिअस्स, सव्वस्स वयाइआरस्स ॥३४॥

ભાવગીત

અશુભ કાય-વચ-મનના યોગે, વ્રત-અતિચારો જે લાગ્યા
શુભ યોગના આરાધનથી પ્રતિક્રમણ કરી શુદ્ધ કરૂ. ૩૪.

અર્થ.

કાયા, વચન અને મનના અશુભ વ્યાપારથી સર્વ વ્રતોમાં મને જે કોઇ અતિચાર લાગ્યા હોય તે સર્વનું હું શુભકાય-યોગથી શુભવચન-યોગથી અને શુભ મનો-યોગથી પ્રતિક્રમણ કરૂં છું ૩૪

૩. શાતાગારવ–શરીરને શાતા ઉપજાવનારી ચીજોની લાલસા –સુખશીળીયાપણું અને અભિમાન.

૫. સંજ્ઞા–વિશિષ્ટ ચેતના· વિશિષ્ટ અભિલાષા. તેના ચાર, દશ અને સોળ ભાગ છે.

૧. આહાર, ૨ ભય ૩ મૈથૂન ૪. પરિગ્રહ ૫. ક્રોધ, ૬ માન, ૭ માયા, ૮. લોભ ૯. લોક ૧૦. ઓઘ ૧૧. સુખ ૧૨ દુખ ૧૩. મોહ ૧૪. વિચિકિત્સા ૧૫. શોક ૧૬ ધર્મ,

૬ કષાય- કષ-ઘસવું, બગાડવું જીવના શુદ્ધસ્વરૂપને કલુષિત કરે-બગાડે તે કષાય કષ=સંસાર આય=લાભ. જેનાથી સંસાર વધે તે કષાય. કષાય ચાર છે. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.

૭ જેનાથી આત્મા દંડાય તે દંડ. સાવદ્ય પ્રવૃત્તિ. પાપવ્યાપાર.

૧ દંડ ત્રણ છે ૧. મનદંડ ૨ વચન દંડ ૩ કાયદંડ

૨ શલ્યને પણ દંડ કહ્યાં છે. ૧. માયાશલ્ય ૨. મિથ્યાત્વશલ્ય ૩. નિયાણાશલ્ય

મનુસ્મૃતિમા–દંડનો અર્થ દમન કરેલ છે. ૧. મનદંડ-મનનું દમન ૨. વચનદંડ-વાણીનું દમન ૩ કાયદંડ-કાયાનું દમન (આત્રણેય દંડ જેની પાસે હોય તે ત્રિદંડી)

૮. ગુપ્તિનિગ્રહ–અશુભ પ્રવૃત્તિ રોકવી તે ગુપ્તિ. ગુપ્તિ ત્રણ છે.

૧. મનો ગુપ્તિ-મનનો નિગ્રહ ૨. વચન ગુપ્તિ-વાણીનો નિગ્રહ ૩. કાય ગુપ્તિ–કાયાનો નિગ્રહ.

પ્રતિક્રમણની ઉપયોગિતા.

ગાથાઃ

जहा विसं कुट्ट-गयं मंत-मूल-विसारया ।
विज्जा हणंति मंतेहि तो तं हवइ निव्विसं ॥३८॥
एवं अट्ठविहं कम्मं, राग-दोस-समज्जिअं ।
आलोअंतो अ निंदंतो, खिप्पं हणइ सुसावओ॥३९॥
कय-पावो वि मणुस्सो, आलोइअ निंदिअ गुरु-सगासे
होइ अइरेग-लहुओ, ओहरिय-भरुव्व भारवहो ॥४०॥
आवस्सएण एएण सावओ जइ वि बहुरओ होइ ।
दुक्खाणामंत किरियं काही अचिरेण कालेण ॥ ४१ ॥

ભાવગીતઃ

જેમ મંત્ર ને મૂલ વિશારદ વૈદ્યરાજ નિજ મંત્ર બળે,
ઉદર પડેલું ઝેર હણીને રોગીને નિર્વિષ કરે. ૩૮.

તેમ રાગ ને દ્વેષ ઉપાર્જિત અષ્ટકર્મ જલ્દી હણતો,
દ્વાદશવ્રતધારી સુશ્રાવક, આલોચન-નિંદા કરતો ૩૯.

પાપ તણું આલોચન કરીને, ગુરૂ પાસે નિંદા કરતો,
પાપી માનવ ભાર ઉતાર્યા મજુર શો હળવો બનતો. ૪૦.

આરંભોથી પાપ રજોયુત અતીવ શ્રાવક હોય છતાં,
ને દુઃખનો આ આવશ્યકથી અલ્પ સમયમાં નાશ કરે. ૪૧.

પ્રતિક્રમણની ઉપયોગિતા.

ગાથાઃ

जहा विसं कुट्ट-गयं मंत-मूल-विसारया ।
विज्जा हणंति मंतेहिं तो तं हवइ निव्विसं ॥३८॥

एवं अट्ठविहं कम्मं, राग-दोस-समज्जिअं ।
आलोअंतो अ निंदंतो, खिप्पं हणइ सुसावओ॥३९॥

कय-पावो वि मणुस्सो, आलोइअ निंदिअ गुरु-सगासे
होइ अइरेग-लहुओ, ओहरिय-भरुव्व भारवहो ॥४०॥

आवस्सएण एएण सावओ जइ वि बहुरओ होइ ।
दुक्खाणामंत किरियं काही अचिरेण कालेण ॥ ४१ ॥

ભાવગીતઃ

જેમ મંત્ર ને મૂલ વિશારદ વૈદ્યરાજ નિજ મંત્ર બળે,
ઉદર પડેલું ઝેર હણીને રોગીને નિર્વિષ કરે. ૩૮.

તેમ રાગ ને દ્વેષ ઉપાર્જિત અષ્ટકર્મ જલ્દી હણતો,
દ્વાદશવ્રતધારી સુશ્રાવક, આલોચન-નિંદા કરતો. ૩૯.

પાપ તણું આલોચન કરીને, ગુરૂ પાસે નિંદા કરતો,
પાપી માનવ ભાર ઉતાર્યા મજુર શો હળવો બનતો. ૪૦.

આર ભોથી પાપ રજોયુત અતીવ શ્રાવક હોય છતાં,
ને દુખનો આ આવશ્યકથી અલ્પ સમયમાં નાશ કરે. ૪૧.

યાદ ન આવેલા દોષોની આલોચના.

ગાથા.

आलोअणा बहुविहा, न य संभरिआ पडिक्कमण काले
मूलगुण–उत्तरगुणे, तं निंदे तं च गरिहामि ॥४२॥

ભાવગીત :

મૂલગુણ–ઉત્તરગુણ સંબંધી બીજા બહૂવિધ અતિચારો,
પ્રતિક્રમણમા યાદ ન આવ્યા તે સહૂ નિંદુ–ગર્હું છું. ૪૨.

અર્થ·

મૂલ ગુણ (પાંચ અણુવ્રત) અને ઉત્તર ગુણ (ત્રણ ગુણવ્રત અને ચાર શિક્ષાવ્રત) સંબંધી બીજા પણ આલોચના કરવા યોગ્ય (પ્રગટ કરવા યોગ્ય) ઘણા અતિચારો હોય છે, સંભવ છે કે તે બધા પ્રતિક્રમણ વખતે યાદ ન પણ આવ્યા હોય, તેને હું આત્મ સાક્ષીએ નિંદું છું અને (ગુરૂ સાક્ષીએ ગર્હું છું.૪૨

મૂલગુણ– પાંચ અણુવ્રત.
ઉત્તરગુણ–ત્રણ ગુણવ્રત તથા ચાર શિક્ષાવ્રત.
આલોચના– સદ્‌ગુરુની સમક્ષ પોતાના પાપો પ્રગટ કરવા, જે રીતે, જે કાળે જે ભાવથી, જે ક્ષેત્રમાં પાપ થયું હોય, તે રીતે જ, જેટલું સ્મૃતિમાં હોય, તેટલું પ્રગટ કરવું.

પ્રતિક્રમણના ચાર હેતુઓ.

ગાથા :

पडिसिद्धाणं करणे किच्चाणमकरणे पडिक्कमणं ।
असद्दहणे अ तहा विवरीअ--परुवणाए अ ॥४८॥

ભાવગીત :

મના કરેલું કર્યું હોય, ને કરવાનું કાંઈ, ના કીધું,
શ્રધ્ધા ત્યાગી વિપરીત બોલ્યા, શુદ્ધ થવા છે પડિક્કમણું. ૪૮.

અર્થ :

જ્ઞાનીઓએ નિષેધ કરેલ અઢાર પાપ સ્થાનક આદિ ક્રિયાઓ કરી હોય, શ્રાવક દિન કૃત્ય આદિ કર્તવ્યો ન કર્યાં હોય, જિનેશ્વર દેવોએ કહેલ સૂક્ષ્મ તત્ત્વોમાં અશ્રદ્ધા થઇ હોય અને તેમના ઉપદેશથી અવળો ઉપદેશ દેવાઈ ગયો હોય એ ચારે ય દોષથી શુદ્ધ થવા માટે આ 'પ્રતિક્રમણ' આવશ્યક-જરૂરી છે.

पडिसिद्धाणं करणे

પ્રતિષેધ અભક્ષ્ય, અનંતકાય, બહૂબીજભક્ષણ, મહારંભ-પરિગ્રહાદિકકીધા, જીવાજીવાદિક સૂક્ષ્મ વિચાર સદ્દહ્યા નહિ, આપણી કુમતિ લાગે ઉત્સૂત્ર-પ્રરૂપણા કીધી. તથા પ્રાણાતિપાત, મૃષાવાદ, અદત્તાદાન, મૈથુન, પરિગ્રહ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ, કલહ, અભ્યાખ્યાન, પૈશુન્ય, રતિ-અરતિ, પર-પરિવાદ, માયા--મૃષાવાદ, મિથ્યાત્વશલ્ય, એ અઢાર પાપસ્થાન કીધાં, કરાવ્યાં અનુમોદ્યાં હોય.

દિનકૃત્ય, પ્રતિક્રમણ વિનય વેયાવચ્ચ, ન કીધું, અનેરૂં જે કાંઈ વીતરાગની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ કીધું કરાવ્યું, અનુમોદ્યું હોય

તે સવિહુ મન, વચન, કાયાએ કરી મિચ્છામિ દુક્કડં.

—પાક્ષિકાદિ અતિચાર

આ લો ચ ના

વંદિત્તુ–સૂત્ર.

: ભાવગીત :

: મંગલાચરણ અને વિષય નિર્દેશ :

વંદન કરી સહૂ સિદ્ધ પ્રભુને ધર્માચાર્યો મુનિગણને,
શ્રાવક ધર્મ તણા અતિચારો પ્રતિક્રમવા હું ઇચ્છું છુ. ૧

: વ્રતો અને જ્ઞાનાદિ આચારોમાં લાગેલા દોષો :

જે કાંઈ મારા વ્રત અતિચારો નાના મોટા દોષ થયા
જ્ઞાન તથા દર્શન–ચારિત્રે નિંદુ છુ સહુ ગહુઁ છુ. ૨

: સર્વ પાપના મૂળસમા પરિગ્રહ અને આરંભ :

દ્વિવિધ પરિગ્રહ કર્યા કરાવ્યા બહુવિધ પાપારંભ વળી,
દિવસ સંબંધી દોષ થયા, જે આલોઉં સહૂ યાદ કરી. ૩

: ઇન્દ્રિયો અને કષાયોની અશુભ પ્રવૃત્તિથી થયેલા દોષો :

નિંદિત એવા ચાર કષાયે પાચ ઇન્દ્રિયે પાપ થયાં
રાગ દ્વેષથી મન, વચ, કાયે નિંદુ છું સહૂ ગહુઁ છું. ૪

: પરવશતાથી કરવી પડેલ પ્રવૃત્તિઓથી લાગેલા દોષો .

શરત ચૂકથી, દબાણુથી, કે ફરજ વશે હરતાં ફરતાં,
જતાં આવતાં, ઉભા રહેતા, દોષ થયા આલોઉં સૌ ૫

: બારવ્રતના પાયારૂપ સમ્યક્ત્વના અતિચારો :

જિનમત શંકા, પરમત ઇચ્છા ફલસંદેહ–દુગંછાદિ
મિથ્યાત્વી સહ વાસ–પ્રશંસા, સમકિત દોષો પ્રતિક્રમુ ૬

: ૪. સ્વદારા સંતોષ-પરસ્ત્રીગમન વિરમણવ્રત અતિચારો :

પરસ્ત્રી ગમન વિરમણવ્રત માંહે પ્રમાદ કે કામાવેશે,
કુમારી-વિધવા સંગ કર્યો, ને રખાત-વેશ્યા-ગમન કર્યું. ૧૫
અનંગ ક્રિડા કરી, વિવાહ જોડ્યા, વિષયે અતિઅભિલાષ ધર્યો,
ચોથા અણુવ્રતના અતિચારો, દિન સેવ્યા આલોવું સૌ. ૧૬

: ૫. પરિગ્રહ પરિમાણવ્રતના અતિચારો :

મોહ વશે ધનધાન્ય, ક્ષેત્ર-ઘર, સોનું-રૂપું, ઘર-વખરી,
નોકર-ચાકર-પશુપક્ષી, સૌ પ્રમાણથી અધીકાં રાખ્યાં, ૧૭
વ્રતપરિગ્રહ-પરિમાણ વિષે એમ પ્રમાદથી જે દોષ થયા,
પંચમ અણુવ્રતના અતિચારો દિનસેવ્યા આલોવું સૌ. ૧૮

: ત્રણ ગુણવ્રત :

: ૬. દિક્ પરિમાણ વ્રતના અતિચારો :

ઊંચી-નીચી-તિરછી દીશમાં ગમન વધ્યું, દિશ વધઘટ થઈ,
સ્મૃતિ ગુમાવી, દિક્પરિમાણે, ગુણવ્રત દોષો નિંદું સૌ. ૧૯

: ૭ ભોગોપભોગ પરિમાણવ્રતના અતિચારો :

૧. ભોગમા વિવેક.

મદ્યમાસ તજવામા, ફળ-ફૂલ સુગંધ, માલા વાપરતાં,
દોષ થયા બીજા ગુણવ્રતના ઉપ-પરિભોગે નિંદુ સૌ. ૨૦

૨ ભોજનમાં વિવેક

સચિત્ત, સચિત્તથી યુક્ત, ને કાચું, અધકાચુ વળી તુચ્છફળો,
ભક્ષણ કરતાં ઉપ-પરિભોગે અતિચાર આલોઉ સૌ. ૨

: ૧૧. પૌષધોપવાસવ્રતના અતિચારો :

પ્રમાદથી લઘુ-વડી શંકા ને સંથારાવિધિ, દોષ થયા,
ભોજન ચિંતાથી પોષહવિધિ-વિપરીતતા થઈ નિંદું છું. ૨૯.

: ૧૨. અતિથિસંવિભાગવ્રતના અતિચારો :

સચિત્ત વસ્તુઓ-નાખી-ઢાંકી, કપટ-દ્વેષ-અભિમાન કરી,
કાળ વટાવી દાન દીધું, શિક્ષાવ્રત ચોથે નિંદું સૌ. ૩૦.

: યોગ્ય અતિથિને અયોગ્ય રીતે દાન દેવું તે દોષ :

સુહિત, દુખિત ને ગુરૂ નિશ્રાળુ સાધુને મેં દાન દીધું,
નિંદ્ય રાગ કે દ્વેષ થકી, તે દોષો નિંદુ ગહુ છું. ૩૧.

: અયોગ્ય અતિથિને અયોગ્ય રીતે દાન દેવું તે દોષ :

સંયમહીના, સુખિત-દુખિત પર નિંદ્ય રાગ કે દ્વેષ થકી,
અનુકંપા કરી, દોષ થયા જે નિંદુ છું સૌ ગર્હું છું. ૧૩.

: યોગ્ય અતિથિને દાન ન દેવું તે દોષ :

ચરણ કરણથી યુક્ત, તપસ્વી, સાધૂને ના દાન દીધું,
દાનદ્રવ્ય નિર્દોષ છતાયે નિંદુ છું સૌ ગર્હું છું. ૩૨

. સંલેષણાના અતિચારો

ઈહ-પરલોકની, જીવિત-મરણની, કામભોગની આકાંક્ષા,
મરણ સમય પણ ના હો મુજને, અતિચાર સંલેષણના. ૩૩

: મન, વચન અને કાયાના યોગથી લાગેલા અતિચારો :

અશુભ કાય-વચ-મનના યોગે વ્રત-અતિચારો જે લાગ્યા,
શુભ યોગના આરાધનથી પ્રતિક્રમણ કરી શુદ્ધ કરૂં. ૩૪

: સર્વ ચૈત્યોને–જિનબિંબોને વંદના :

ઉર્ધ્વ, અધો ને માનવલોકે આવેલાં સઘળાં ચૈત્યો–
જિનબિંબોને, અહિં વસેલો ભક્તિભાવથી વંદું છું. ૪૪

: સર્વ સાધુઓને વંદના :

ભરત–ઐરાવત–મહાવિદેહે વિચરંતા જે કોઈ સાધુ,
દંડ ત્રીકથી વિરમેલા, સૌ મન–વચ–કાયે વંદું છું. ૪૫

: જિનેશ્વર ભગવાનનું સ્તવન–ધ્યાન–ભાવના :

ચિર સંચિત પાપો દળનારી, લાખો ભવ ફેરા હરનારી,
ચોવીસ જિનની ધર્મકથામાં, વિતજો મમ દિન સુખકારી. ૪૬

: ચાર મંગલ અને માગણી :

અરિહંતો ને સિદ્ધ સાધુઓ, જ્ઞાન, ધર્મ, મંગલમય હો.
સમ્યગ્દૃષ્ટિ દેવ અમોને, સમાધિ–બોધિ દાતા હો. ૪૭

: પ્રતિક્રમણના ચાર હેતુઓ :

મના કરેલું કર્યું હોય ને કરવાનું કાંઈ ના કીધું,
શ્રદ્ધા ત્યાગી, વિપરીત બોલ્યા, શુદ્ધ થવા છે પડિક્કમણું. ૪૮

: ક્ષમાપના: વિશ્વ મૈત્રી ભાવના :

ક્ષમા યાચું છું સહૂ જીવ પાસે, સહૂ જીવ મુજને માફ કરે,
સહૂ જીવ સાથે મૈત્રી મારે, વેર નથી કોઈ જીવ સાથે ૪૯

: ઉપસંહાર અને પૂર્ણાહૂતિનું વંદન :

એમ રૂડી રીતે આલોવી નિંદી, ગર્હી, ઘૃણા કરી,
મન–વચ–કાયાથી પડિક્કમતો, જિનચોવીસે વંદુ છું. ૫૦

: સમાપ્ત :